

Тетяна Косяк,
студентка 5 курсу
ННІ філології та журналістики.
Науковий керівник: **Г. К. Конторчук,**
кандидат філологічних наук, доцент.

СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ В. СТУСА

*У статті проаналізовано види односкладних речень, використані
В. Стусом у поетичних творах; визначено особливості функціонування
односкладних речень та їх стилістичні можливості.*

Кожна синтаксична одиниця виконує певну роль при створенні зв'язного тексту, щоб надати йому виразності, оригінальності. Будь-який художній твір покликаний створити в уяві читача певний світ, викликати якісь почуття, реакцію. Одним із засобів досягнення цієї мети є використання односкладних речень, які допомагають надзвичайно точно зацентувати увагу на важливих поняттях, уникаючи багатослівності «навколо теми» [3, с. 8].

Питання про граматичну природу і значення односкладних речень в українській мові привертало до себе увагу багатьох вчених, зокрема і щодо їх стилістичного, експресивного змісту [4, с. 19].

Односкладне речення вивчали В. Д. Горяний, Г. П. Арполенко, А. П. Загнітко, З. І. Іваненко, Н. А. Москаленко, І. М. Сушинська, Л. О. Біятенко та ін.

Поезія В. Стуса зосереджена на внутрішньому світі героя, зображення якого потребує передачі всього розмаїття настроїв, вражень, переживань. Тому В. Стус використовує майже всі типи односкладних речень, що дозволяють йому різнобічно проаналізувати психологічний стан ліричного героя.

Емоційною насиченістю відзначаються у В. Стуса односкладні означено-особові речення, які допомагають зосередити увагу читачів на діях, вчинках ліричного героя, а також є виразним засобом, який посилює зв'язок із читачем, вводить його в атмосферу поезії, проектує на нього риси ліричного героя:

«Прошу тебе. Молю. Звикаю»;

«Шию витягну із плеч»;

«Навмання ітиму вслід за тобою» (Стус-1, с. 158).

Часто автор використовує ампліфікацію означено-особових речень, що надає поезії особливого емоційного напруження:

«Змовкаю в темряві безсилля.

Зникаю в тінях темноти.

Мовчу. Гублюся. Помираю » (Стус-2, с. 38).

Значно менше стилістичне навантаження несуть неозначено-особові речення. У поезії В. Стуса вони виступають з конкретною стилістичною настановою: приховати відношення між дією та її виконавцями:

«Стримались від дивних зазіхань» (Стус-1, с. 203);

«І чорне серце вийняли з грудей» (Стус-1, с. 506).

Зрідка автор використовує нагромадження неозначено-особових речень, увиразнюючи їх повтором, що надає поезії специфічного звучання:

«Залишили собі небагато.

Залишили для себе лиш крок»(Стус-1, с. 158).

Надзвичайна смислова та структурна різноманітність безособових речень відкриває перед мовцями широкі можливості для використання їх зі стилістичною метою.

Наявність у текстах поезій В. Стуса безособових речень надає їй відтінків пасивності, інертності, таємничості та загадковості [1, с. 28], що ще раз підкреслює оригінальність ідіостилю автора:

«Вже потекло з очей чужинців» (Стус-1, с. 125);

«Брало тьмою мій зір колючий» (Стус-2, с. 108).

Зрідка за допомогою односкладних безособових речень автор створює такий стилістичний прийом, як **градація**. Вони дуже добре узгоджуються з наростанням емоційної напруги мовлення, оскільки в її межах семантично співвідносні й синтаксично однорідні компоненти речення вишикувано так, що кожен наступний виявляється семантично і психологічно більш насичений і стилістично більш виразний, ніж попередній:

«Не варт і вік збавляти

і мучитись не варт

над тим, що перебігло

по досвіткових снах.

І вже. Ущухло. Стихло.

Розмилося в віках» (Стус-1, с. 234).

Завдяки різним відтінкам значень, що їх вносять у текст безособові речення, В. Стус створює по-справжньому напружені, хвилюючі поетичні рядки.

Інфінітивні односкладні речення у В. Стуса виконують досить важливі стилістичні функції, відображають безліч модальних та емоційних відтінків висловленої автором думки.

Інколи В. Стус використовує інфінітивні речення для побудови запитань – тоді головний акцент переноситься з виконавця дії на саму дію і способи її організації:

«Не відчувати дотиків сумління?

Просто йти?» (Стус-1, с. 160);

«Йти?Стояти?Знову йти?» (Стус-2, с. 68).

Часто автор завдяки нагромадженню інфінітивних речень досягає особливого динамізму зображення:

«Доходь самообмежень. То – причал.

Укритися. Сховатися. Втекти у

живосмерть. Не бачити. Не чути» (Стус-1, с. 302).

Характерною особливістю інфінітивних речень у творах В. Стуса є те, що автор виділяє головний член в односкладному реченні за допомогою тире, що створює своєрідний стилістичний ефект з виразною інтонацією мети:

«Душа не своїм голосом кричить.

Аби – любити. І – аби страждати» (Стус-1, с. 78).

Серед усіх видів односкладних речень найпоширенішими у поезії В. Стуса є номінативні речення.

Номінативні речення у художній мові автора багатофункціональні, що пояснюється їх специфікою, хоча основне їх призначення – створення статичних описів, письменнику вдається виразити за їх допомогою безліч значень та емоційно-експресивних відтінків.

Номінативні речення у В. Стуса мають здатність передавати думку окремими, іноді незв'язаними між собою частинами, малювати картини не суцільними мазками, а наче пунктиром. В. Стус дуже часто при цьому вдається до ампліфікації переважно екзистенціальних речень:

«Пронозистий вітер. Таксі.

Шурхотіння.

Заплакані вікна.

Всевікна твої.

Кінець животінню.

Колюча жорства.

Дорога в провалля.

Середина пекла» (Стус-2, с. 158).

Бачимо, що чим менше у реченні слів, тим легше надати йому будь-якого емоційно-експресивного забарвлення, виразніше інтонувати його.

В. Стус використовує лаконічність номінативних речень як один із стимулів, які збуджують уяву читача, примушують її інтенсивніше працювати:

«Небо. Кручі. Провалля. Вода.

Сонце. Чайки. Високі хвилі» (Стус-1, с. 356).

Як бачимо, тут вони виконують роль своєрідних відправних пунктів, відштовхуючись від яких, уява читача домальовує цю картину власними барвами [2, с. 44].

Часто номінативні речення у художній мові В. Стуса служать для створення предметно-зорової образності. Це, як правило, ряд номінативних речень, головним членом яких є іменники – назви конкретних предметів, які в уяві читача складаються у цілісну картину:

«Глухий завулок. Балка. Терикон» (Стус-1, с. 200).

У поетичних текстах В. Стуса номінативні речення вживаються і поза описами. Автор використовує їх також для зображення певного психічного стану, особливостей сприймання навколишнього світу, коли мовець не може встановити зв'язок між розрізненими образами, які сприймаються або виникають у свідомості. Внутрішні причини такого сприймання навколишнього світу – це насамперед надзвичайна схвильованість, стан нервового і фізичного виснаження:

«Прощання. Сльози. Туга. Звичний біль»;

«Прірва. Байдужість. Безсилля» (Стус-1, с. 249).

Експресивність номінативних речень у В. Стуса відіграє також важливу композиційну роль, допомагаючи не лише показати логіку зображуваних автором подій, а й виразити найтонші зміни у світовідчутті, світосприйманні ліричного героя. В. Стус уживає ці речення у функції номінативного вступу для називання явищ, предметів, що створюють зовнішню обстановку, в якій розгортається певна подія:

«Моя печаль. Минула вже. Лишився сон»;

«Це потойбіччя тиші. Ця ворожість дня» (Стус-1, с. 37).

Інколи автор використовує номінативні речення у кінці розповіді для формування висновку або вказівки на причину того, про що говорилося попередньо. Це своєрідний заключний акорд:

«Вже поточилась далеч, геть зарюмсана.

І тільки він не точиться. Ковчег» (Стус-2, с. 99).

Велика семантична місткість, лаконізм, особлива напруженість номінативних речень роблять синтаксис В. Стуса надзвичайно експресивним, виразним.

Односкладні речення, які використовує автор, характеризуються різноманітністю значень, варіативністю структурно-семантичних різновидів та багатством виконуваних ними стилістичних функцій і вживаються з конкретними експресивними настановами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арполенко Г.П. Односкладні речення // Історія української мови. Синтаксис. – К., 1983. – 345 с.
2. Біятенко Л. О. Стилiстичнi функцiї називних речень // Українська мова і література в школі. – 1969. – № 1. – С. 59-62.
3. Горяний В.Д. Синтаксис односкладних речень – К.: Радянська школа, 1984. – 128 с.
4. Загнітко А. Проблема односкладного речення у сучасній лінгвістиці // Лінгвістичні студії: 36. наук, праць. – Вип. 3. – Донецьк: ДонДУ, 1997. – С. 17-27.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

Стус-1

Стус В. Час творчості. – К., 2005. – 701 с.

Стус-2

Стус В. Зібрання творів у 3-х томах. Т. 3. – К., 2008. – 650 с.